

WYTYCZNE DO PROFILAKTYKI I ROZPOZNAWANIA W CHOROBYCH ZAWODOWYCH – BRUCELOZA

Dane ogólne i epidemiologia

Bruceleza należy do odzwierzęcych chorób o etiologii bakteryjnej. Gram-ujemne, wewnątrzkomórkowe, tlenowe bakterie z rodzaju *Brucella* bytują w płynach ustrojowych chorych zwierząt, w tym w ich wydalinach i wydzielinach (np. w mleku, płynie owodoniowym, w moczu). Rezerwuarem bakterii są:

- bydło mleczne - *Brucella abortus bovis* (pałeczka ronienia bydła), główny czynnik etiologiczny brucelozy rejestrowanej w przeszłości w Polsce i w innych krajach umiarkowanej strefy klimatycznej, wywołująca u ludzi chorobę Banga;
- owce, kozy, konie - *Brucella melitensis* (pałeczka maltańska) występująca w Afryce, Europie Wschodniej i w basenie Morza Śródziemnego, na Bliskim Wschodzie, na Karaibach, w Ameryce Środkowej i Południowej, wywołująca u ludzi gorączkę maltańską;
- trzoda chlewna - *Brucella suis*;
- psy i inne zwierzęta hodowlane, jak norki, lisy - *Brucella canis*;
- zwierzęta dziko żyjące, np. zające, lisy, sarny, jelenie, dziki, łosie, renifery.

Szacuje się, że każdego roku na świecie występuje od 1,6-2,1 miliona nowych przypadków zachorowań na brucelozę u ludzi, zwłaszcza w regionach endemicznych o niskim statusie sanitarno-higienicznym. Zgodnie z rozporządzeniem wykonawczym Komisji (UE) 2021/620 Polska ma status obszaru wolnego od zakażenia wywoływanego przez *Brucella abortus*, *melitensis* i *B. suis* w populacjach bydła, owiec i kóz (całe terytorium) od 1980 r., a od 1994 r. nie odnotowuje się także przypadków brucelozy świń. W latach 2000-2010 zarejestrowano pojedyncze zachorowania na brucelozę w Polsce u osób powracających z terenów śródziemnomorskich, Azji, Ameryki Południowej i Środkowej, czy Karaibów. W 2013 r. w Polsce zarejestrowano jeden taki przypadek.

Drogi zakażenia

- uszkodzona skóra i spojówki – główna droga przy bezpośrednim kontakcie z zakażonym mlekiem, wodami płodowymi, łożyskiem;
- pokarmowa – możliwa zwykle przy niezastosowaniu zasad higieny, trudno więc uznać ją za drogę zakażenia w warunkach ekspozycji zawodowej, ew. spożycie zakażonego mleka i mięsa niepoddanego obróbce termicznej;
- wziewna – o marginalnym znaczeniu.

Objawy kliniczne i przebieg brucelozy

Bakterie w ustroju przedostają się do okolicznych węzłów chłonnych (w pobliżu miejsca wniknięcia patogenów), gdzie po namnożeniu (1-3 tygodnie inkubacji) ulegają rozsiewowi drogą krwi do innych narządów, w tym do ośrodkowego układu nerwowego, co najczęściej daje obraz ostrej brucelozy z bakteriecią. Przewlekła bruceloza jest natomiast wynikiem zmian zapalno-toksycznych, które w wyniku pobudzenia aktywności układu odpornościowego prowadzą do zmian narządowych, przede wszystkim w zakresie układu ruchu i układu nerwowego.

Obraz kliniczny choroby zależy od rodzaju bakterii, która ją wywołała. Gorączka maltańska ma zwykle cięższy przebieg z gorączką falistą, ryzykiem wystąpienia posocznicy i jej powikłań, zwłaszcza neurologicznych (zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych i mózgu). Choroba wywoływana zakażeniem *Brucella abortus* ma zwykle łagodniejszy przebieg (podostry lub przewlekły).

U ludzi opisywano 3 postaci kliniczne przebiegu choroby:

- **ostra** – początek nagły z gorączką o przebiegu nieregularnym lub falistym, dreszcze, zlewne poty, osłabienie, bóle głowy, bóle mięśniowo-stawowe, nudności wymioty, biegunka, wysypka i zaburzenia czucia (o typie mrowienia skóry), u mężczyzn zapalenie jąder (może być asymetryczne), u kobiet zapalenie jajników i poronienia, niedowłady (także połowicze), zaburzenia słuchu i ostre zaburzenia psychiczne, objawy kardiologiczne (zapalenie wsierdza, osierdza, mięśnia sercowego, zaburzenia rytmu, hipotensja), hepatosplenomegalia, bolesność i zapalenie stawów obwodowych i kręgosłupa (zwłaszcza odcinka lędźwiowo-krzyżowego);
- **podostra** – niespecyficzne objawy jak w postaci ostrej, ale mniej nasilone. Postać ta może występować bez ostrej fazy zakażenia lub stanowić jej kontynuację nawet do roku od wystąpienia pierwszych objawów zakażenia;
- **przewlekła** - może być następstwem brucelozy ostrej lub występować jako postać pierwotnie przewlekła. Chorzy zwykle nie gorączkują, ale prezentują liczne objawy niespecyficzne o różnym nasileniu, np. zmiany zwyrodnieniowo-zapalne w układzie kostno-stawowym (bóle dużych stawów, bóle kręgosłupa zwłaszcza w odcinku lędźwiowo-krzyżowym, zespoły korzeniowe), objawy neurologiczne i psychiczne: znużenie, zaburzenia pamięci i koncentracji, bóle głowy, uszkodzenie nerwu słuchowego (VIII, zaburzenia słyszenia głównie w zakresie tonów wysokich, stąd przez wiele lat w badaniach profilaktycznych pracowników narażonych na możliwy kontakt z pałeczkami brucelozy wykonywano badanie audiometryczne), zespół rzekomonerwicowy i psychoorganiczny, zaburzenia nastroju (głównie depresyjne), u mężczyzn zapalenie jąder z zaburzeniami wydzielania testosteronu, możliwością rozwoju wodniaków, impotencja, u kobiet zapalenie przydatków i macicy, zaburzenia miesiączkowania, spadek libido. Opisywano także uszkodzenia wątroby, mięśnia sercowego i innych narządów. Bruceloza przewlekła (utrzymywanie się objawów > 12 miesięcy) może przebiegać z okresami remisji i zaostrzeń.

Diagnostyka brucelozy

Rozpoznanie brucelozy jest trudne ze względu na różnorodną symptomatologię i często obecne dyskretne niespecyficzne objawy kliniczne. W wywiadzie należy zapytać o narażenie zawodowe, epidemiologię środowiskową zachorowań u zwierząt. W procesie diagnostycznym w zależności od zgłaszanych dolegliwości i prezentowanych dysfunkcji niezbędne mogą być konsultacje specjalistyczne, m.in. otolaryngologiczna z oceną słuchu, neurologiczna z oceną radiologiczną (badania obrazowe stawów krzyżowo-biodrowych i lędźwiowo-krzyżowego odcinka kręgosłupa), ortopedyczna, psychiatryczna, ginekologiczna, urologiczna, kardiologiczna, wreszcie specjalisty ds. chorób zakaźnych. W morfologii krwi obwodowej zazwyczaj obserwuje się prawidłową liczbę leukocytów lub leukopenię z limfocytozą oraz małe wartości OB.

W **diagnostyce różnicowej** należy wykluczyć m.in.: gruźlicę, tularemie, ziarnicę złośliwą, choroby zwyrodnieniowe narządu ruchu, inne przyczyny niedosłuchu, zespołu psychoorganicznego.

Ustalenie pewnego rozpoznania brucelozy wymaga przeprowadzenia badań laboratoryjnych, spośród których najczęściej wykonywane są:

- testy serologiczne ELISA dla wykrycia swoistych przeciwciał (w fazie ostrej pobiera się 2 próbki krwi w odstępie co najmniej 2 tygodni);
- badania molekularne (PCR) do wykrywania obecności DNA bakterii w ustroju chorego.

Badania mikrobiologiczne polegające na hodowli bakterii z krwi lub szpiku kostnego chorego, odczyn aglutynacji Wrighta, odczyn Coombsa i OWD (odczyn wiązania dopełniacza) są obecnie bardzo rzadko wykonywane, natomiast próby śródskórnej Burneta nie przeprowadza się od wielu lat ze względu na brak dostępności bruceliny diagnostycznej.

Bruceloza jako choroba zawodowa

Podstawą prawną do rozpoznawania i stwierdzania choroby zawodowej jest w Polsce Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, a przepisy wykonawcze w tym zakresie obejmują m.in. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2009 r. w sprawie chorób zawodowych ze zmianami. Pozycja 26 wykazu chorób zawodowych, stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie chorób zawodowych, jest otwarta i obejmuje wszelkie choroby zakaźne lub pasożytnicze albo ich następstwa, w tym brucelozę.

W rozpoznaniu brucelozy należy uwzględnić wywiad chorobowy ze szczególnym zwróceniem uwagi na narażenie zawodowe, wywiad epidemiologiczny (zachorowania u zwierząt odnotowane w miejscu pacy i zamieszkania), objawy chorobowe, wyniki konsultacji specjalistycznych i rezultaty przeprowadzonej diagnostyki różnicowej oraz

wyniki diagnostycznych badań laboratoryjnych (test ELISA, PCR, odczyn Wrighta, Coombsa, OWD).

W warunkach ekspozycji zawodowej istotne znaczenie w szerzeniu zakażenia ma kontakt bezpośredni skóry (z mikrouszkodzeniami) z materiałem biologicznym pochodzącym od chorych zwierząt, a największe ryzyko zakażenia pałeczkami brucelozą dotyczy:

- służb weterynaryjnych;
- rolników – hodowców bydła, trzody chlewnej i in. zwierząt, pomocników w gospodarstwach zajmujących się np. udojem bydła mlecznego;
- pracowników uboju bydła;
- zootechników.

Profilaktyka zakażeń

Działania zapobiegające rozprzestrzenianiu się zakażeń obejmują m.in.:

- utrzymywanie odpowiedniego standardu sanitarno-higienicznego w gospodarstwach hodowlanych, w tym wykonywanie dezynfekcji pomieszczeń, sprzętu i naczyń, prowadzenie nadzoru sanitarno-weterynaryjnego u zwierząt;
- stosowaniu środków ochrony indywidualnej przy zabiegach położniczych u zwierząt hodowlanych (rękawice, osłony twarzy, fartuchy);
- ubój sanitarny zwierząt chorych;
- niespożywanie surowego mleka, nabiału i mięsa (bez odpowiedniej obróbki termicznej).

Metod immunoprofilaktyki swoistej (szczepionki) dotychczas nie opracowano.

PIŚMIENNICTWO

- Corbel MJ. Brucellosis in humans and animals. Geneva: World Health Organization; 2006.
- Dziubek Z. Bruceloza. W: Dziubek Z. [red]. Choroby Zakaźne i pasożytnicze. PZWL Warszawa, 2003, 2006 (wydanie III, dodruk), pp. 156-158.
- Franc KA, Krecek RC, Häsler BN, Arenas-Gamboia AM. Brucellosis remains a neglected disease in the developing world: a call for interdisciplinary action. BMC Public Health. 2018;18:125. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-5016-y>
- Franco MP, Mulder M, Gilman RH, Smits HL. Human brucellosis. Lancet Infect Dis. 2007;7:775–86. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(07\)70286-4](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(07)70286-4)
- Kuydowicz J. Choroby zakaźne odzwierzęce przenoszone drogą bezpośredniego kontaktu ze zwierzętami. W: Marek K. [red]. Choroby Zawodowe. PZWL, Warszawa, 2001, 2003 (dodruk); pp. 550-551.
- Laine CG, Johnson VE, Scott HM, Arenas-Gamboia AM. Global Estimate of Human Brucellosis Incidence. Emerg Infect Dis. 2023 Sep; 29(9):1789-1797. doi: 10.3201/eid2909.230052.
- Perfieniuk-Kowerda A. Bruceloza, Medycyna Praktyczna, 2017.
- Rozporządzenie w sprawie chorób zawodowych (Dz.U. 2021 poz. 1287).
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2021/620 z dnia 15 kwietnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 w odniesieniu do zatwierdzania statusu obszaru wolnego od choroby i statusu obszaru nieobjętego szczepieniami niektórych państw członkowskich lub ich stref lub kompartmentów w przypadku niektórych chorób umieszczonych w wykazie oraz zatwierdzania programów likwidacji tych chorób umieszczonych w wykazie (Tekst mający znaczenie dla EOG). Data cytowania strony 26.04.2024r. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32021R0620&qid=1620718783901>
- World Organisation for Animal Health. WAHIS: World Animal Health Information System [cytowany 28.11.2024] <https://wahis.oie.int>.